

Društveni aspekti igara na sreću

Budanec Obersky, Corina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:164548>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Corina Budanec Obersky

DRUŠTVENI ASPEKTI IGARA NA SREĆU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU FAKULTET

HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

CORINA BUDANEC OBERSKY

DRUŠTVENI ASPEKTI IGARA NA SREĆU

ZAVRŠNI RAD

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Ivan Perkov', written in a cursive style.

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Perkov

Zagreb, 2024.

Sažetak

Ovaj rad istražuje društvene aspekte igara na sreću kroz povijesne, tradicionalne i suvremene teorijske okvire te analizira njihov utjecaj na pojedinca i društvo. Kroz prizmu različitih socioloških teorija koji objašnjavaju kockanje kao društveni fenomen - suprotno popularnom mišljenju da je sva odgovornost na pojedincu – ovaj rad uključuje marksističku i funkcionalističku perspektivu te teorije Ervinga Goffmana i Roberta Mertona kako bi se ilustriralo da je kockanje društveni fenomen koji reflektira šire društvene, ekonomske i kulturne okvire. Rad također ispituje kako različiti demografski čimbenici poput spola, rase i socijalnog statusa utječu na obrasce kockanja i njegovu percepciju unutar zajednice. Posebna pažnja posvećena je analizi legalizacije kockanja, pri čemu se istražuju pozitivni i negativni učinci ove prakse na društvo, uključujući ekonomske koristi države, kao i izazove povezane s patološkim kockanjem. Kroz integraciju povijesnih podataka, socioloških teorija i suvremenih istraživanja, rad pruža obuhvatan uvid u složene odnose između kockanja, kulture i društva, naglašavajući važnost razumijevanja ovog fenomena te poziva na širu društvenu analizu.

Ključne riječi: igre na sreću, kockanje, sociologija, legalizacija, društveni utjecaj, Erving Goffman, otuđenje, samopredstavljanje, patološko kockanje, demografski čimbenici.

Summary

This paper thoroughly examines the social aspects of gambling through historical, traditional, and contemporary theoretical frameworks, analyzing their impact on individuals and society. Through the lens of various sociological theories that explain gambling as a social phenomenon—contrary to popular belief that all responsibility lies with the individual—it includes Marxist and functionalist perspectives, as well as the theories of Erving Goffman and Robert Merton, to illustrate that gambling is a social phenomenon reflecting broader social, economic, and cultural dynamics. The paper also explores how different demographic factors, such as gender, race, and social status, influence gambling patterns and perceptions within the community. Special attention is given to the analysis of the legalization of gambling, examining the positive and negative effects of this practice on society, including the economic benefits for the state, as well as the challenges associated with pathological gambling. By integrating historical data, sociological theories, and contemporary research, the paper provides a comprehensive insight into the complex relationships between gambling, culture, and society, emphasizing the importance of understanding this phenomenon and calling for broader social analysis.

Key Words: games of chance, gambling, sociology, legalization, social impact, Erving Goffman, alienation, self-presentation, pathological gambling, demographic factors.

Sadržaj

Uvod	6
1. Povijesni pregled znanstvenih i društvenih perspektiva o kockanju i igrama na sreću	7
1.1. Tradicionalna perspektiva	7
1.2. Moderna perspektiva	9
2. Definicija igra na sreću i kockanja	10
2.1. Koncept sreće i slučajnosti	11
3. Sociološke perspektive o igrama na sreću i kockanju	12
3.1. Marksistička perspektiva: kockanje kao mehanizam društvene dominacije	12
3.2. Komodifikacija slobodnog vremena i otuđenje	14
3.3. Funkcionalistička perspektiva: kockanje kao mehanizam sigurnosnog ventila	15
3.5. Robert Merton: anomija, alijenacija i donošenje odluka	17
4. Erving Goffman: teorija o akciji	18
4.1. Teorija o samopredstavljanju	19
4.2. Holtgraves studija: 4 osobine kockara	20
4.3. Racionalizacija gubitaka	21
5. Socijalni i demografski utjecaji na kockanje: uloga statusa, rase i spola	22
5.2. Spol	22
5.3. Rasa	23
5.3. Status	23
6. Utjecaj i uloga državne legalizacije i reguliranja kockanja na društvo i pojedinca	24
6.1. Uloga države u regulaciji kockanja	24
6.2. Stanje društva nakon legalizacije kockanja	25
6.3 Stanje pojedinaca nakon legalizacije kockanja	27
7. Kockanje u Hrvatskoj	28
7.1. Istraživanja u Hrvatskoj	29
7.2. Zakon o igrama na sreću	30
Zaključak	31
Literatura	33

Uvod

„U konačnici, čovjek je čovjek samo kad igra“ i „Kockanje je često više od puke igre; ono je prozor u složene odnose između ljudi i njihovih društava," rekao je Friedrich Schiller, čime je naglasio koliko su igre, pa tako i igre na sreću, važne za razumijevanje ljudskog ponašanja. Kockanje je fenomen koji je prisutan u gotovo svim kulturama kroz povijest što ga čini univerzalnom društvenom pojavom. Usprkos prividnoj beznačajnosti „puke“ igre, može se reći da kockanje predstavlja temeljno obilježje ljudskog društva, jer se proteže daleko izvan granica individualnog iskustva, utječući na ekonomske strukture, kulturne norme i društvene interakcije. U suvremenom društvu, kockanje je postalo široko rasprostranjeno, djelomično zbog sve veće legalizacije i promjena u društvenim stavovima prema ovoj aktivnosti. Ove promjene donijele su i nova pitanja, poput ekonomske koristi legalizacije kockanja u odnosu na njegove potencijalne društvene troškove, kao i izazove vezane uz patološko kockanje i njegove posljedice. U tom kontekstu, razumijevanje društvenih aspekata kockanja postaje ključno za dublje razumijevanje ovog kompleksnog fenomena i njegovog utjecaja.

Ovaj rad istražuje društvene aspekte igara na sreću kroz povijesne i moderne perspektive s posebnim naglaskom na sociološke teorije koje objašnjavaju njegovu ulogu i značaj u suvremenom društvu. Kroz prizmu različitih teorijskih okvira, ovaj rad nastoji pružiti sveobuhvatno razumijevanje ovog društvenog fenomena. Također, rad analizira kako demografski čimbenici, poput spola, rase i socijalnog statusa oblikuju obrasce i implikacije kockanja unutar različitih zajednica. Cilj rada je kroz analizu različitih aspekata kockanja, doći do cjelovite slike koja otkriva osnovne aspekte zapadnog društva. Uz novo predstavljene koncepte *homo ludensa* (čovjeka koji igra), *homo fabera* (čovjeka koji stvara) i *homo economicusa* (čovjeka koji ekonomizira), ovaj rad želi uvesti i objasniti koncept *homo aleatora* – čovjeka kockara. Rad poziva na dublje istraživanje i analizu kockanja, ne samo kao individualnog izbora već i kao refleksije društvenih i kulturnih okvira koje oblikuju naše društvo.

1. Povijesni pregled znanstvenih i društvenih perspektiva o kockanju i igrama na sreću

Kockanje je složena aktivnost, kontradiktorno, iako često pojednostavljena u velikom dijelu suvremene literature koja tvrdi da objašnjava njegov suštinski karakter. U kasnom 20. stoljeću probojem akademskih znanstvenih djela i specijaliziranih časopisa rodila se disciplina „proučavanja kockanja“, odjednom je kockanje postalo aktivnost od interdisciplinarnog interesa te se istražuje u različitim područjima; povijesti, sociologiji, matematici, pravu i ekonomiji. No, ova raznolikost pristupa je istovremeno fragmentirala fenomen; od toliko različitih perspektiva, šira se slika izgubila u mnoštvu uskih specijalnosti bez uspostavljanja obuhvatne paradigme. Do danas ne postoji sveobuhvatni okvir za raspravu o kockanju niti postoji određeno područje analize. To nas dovodi do sadašnjosti u kojoj je aktivnost kockanja u neobičnom ambivalentnom položaju; s jedne strane, snažno odobravano i poticano od strane državne vlasti i njenih komercijalnih interesa, a s druge strane, najžešće osuđivano od strane terapijsko-rehabilitacijskih programa za ovisnost o kockanju i akademskih istraživača koji ga smatraju moralno pokvarenom aktivnošću koja trguje ljudskim životima i manipulira njihovom lakovjernošću. Kako bismo probrali među mnoštvom pristupa, korisno je prvo pogledati njihove povijesne prethodnike i ocrtati dva intelektualna naslijeđena stava koja možemo pratiti kroz daljnje moderne sociološke perspektive.

1.1. Tradicionalna perspektiva

U prvoj, manje utjecajnoj, tradicionalnoj perspektivi koju je zastupao Platon, svi se oblici igre promatraju kao plemenite aktivnosti koje poboljšavaju život, imaju sveti karakter i ljudima prenose najplemenitije vrline (prema Reith, 1996). Primjerice, jedan od zagovornika ove ideje, njemački književnik Friedrich Schiller u svom *Četrnaestom pismu* izjavio je: «U konačnici, čovjek je čovjek samo kad igra» (1845:11, prema Reith, 1996). U dvadesetom stoljeću, isto stajalište naglasili su i Johan Huizinga sa svojom revolucionarnim knjigom o kockanju *Homo Ludens*, Roger Callois sa knjigom *Čovjek, Igra i Igre* te u manjoj i nepriznatoj mjeri, Erving Goffman sa svojim esejima *Gdje je akcija* i knjigom *Predstavljanje sebe u svakodnevnom životu*. Huizinga smatra da je igra osnova kulture i da su svi oblici ljudskog izražavanja – umjetnost, znanost, jezik, pa čak i rat – ukorijenjeni u igri. Za njega: «igra je aktivnost koja se odvija unutar određenih granica vremena i prostora, s vidljivim poretkom, prema potpuno prihvaćenim pravilima, i izvan sfere nužnosti ili materijalne koristi» (1949: 132, prema Reith,

1996: 4). Huizingina definicija igre korištena je kao standard za neke kasnije pisce, no, unatoč njegovom argumentu da igra ima središnje mjesto u ljudskoj kulturi, on je iznenađujuće odbacio same igre na sreću, posvetivši im manje od dvije stranice u svojoj raspravi jer su one za njega: «sterilne, ne dodaju ništa životu ni umu» (1949: 48, prema Reith, 1996:4). Upravo je taj njegov propust Callois pokušao ispraviti svojom studijom kojom je skrenuo pozornost na izostavljanje igara na sreću te ih uključio u vlastitu četverostruku klasifikaciju. Njegova taksonomija temelji se na formalnoj definicije igre kao onoga što je «materijalno neproduktivno, besplatno, dobrovoljno, neizvjesno, izolirano u prostoru i vremenu i vezano fiksnim pravilima» (1962, prema Reith, 1996: 5). Četiri temeljne karakteristike igre koje je opisao Callois su: *agon* (natjecanje), *alea* (šansa¹), *simulacija* (mimikrija) i *vertigo* (ilinx). Dodamo li novac u ovu jednadžbu, i ove igre uključuju i igre na sreću te sve karakteristike koje danas možemo naći u kockanju.

«Igre ilinx temelje se na stvaranju fizičke vrtoglavice ili dezorijentiranosti (1962: 23), dok mimikrija uključuje bijeg igrača od sebe i postajanje 'iluzornim likom' (1962: 19). Agon uključuje natjecateljske igre koje impliciraju trening, vještinu i disciplinu (1962: 14) dok su u igrama alea ili šanse, rad, vještina i iskustvo nepotrebni i 'pobjeda je rezultat sudbine, a ne trijumfa nad nekim protivnikom' (1962: 17)» (Reith, 1996: 5).

Callois je još 1962. godine istaknuo tematiku međusobne ovisnosti igre i kulture kojom ćemo se baviti kasnije u radu, pišući da omiljene igre društva: «reflektiraju s jedne strane tendencije, ukuse, i načine razmišljanja koji su prevalentni, [...] suptilno potvrđujući njihove navike i sklonosti» (82, prema Reith, 1996: 5). Dalje, Callois je spekulirao kako se evolucija iz dionizijskih² društva prema modernom racionalnom, odigrala upravo jer su njima upravljali *agon* i *alea*. Prema njemu, civilizacija može samo napredovati kada principi *alea* i *agon* zamjene *simulaciju* i *vertigo* kao temelj društvene organizacije jer se tada može osigurati prvenstvo jednakosti u društvenom životu jer su natjecatelji «jednaki prema pravilima» (Ruth, 1996: 6). Nadalje, Downes (1976) tvrdi kako Callois: «analizira igre u smislu njihovih formalnih svojstava, s velikom sigurnošću, ali ostajemo se pitati zašto ih ljudi doista igraju» (Ruth, 1996: 6). Kako bi iluminirali motivaciju igrača, autori i istraživači se okreću Ervingu Goffmanu i njegovom eseju o preuzimanju rizika *Gdje je akcija* koji je imao ogroman utjecaj – kako na sveukupnu literaturu o kockanju, tako i na ovaj rad.

¹ izv. šansa, pren. – sreća

² starogrčka društva

1.2. Moderna perspektiva

U drugoj tradicionalnoj perspektivi, kockanje se percipira kao suštinski problematično. Primjerice, tijekom srednjeg vijeka kockanje je bilo zabranjeno jer nije bilo produktivno, a statuti tog doba bili su usmjereni protiv zabave koja bi odvratila pozornost naroda od ratovanja ili koja bi trošila energiju radnika. Za vrijeme reformacije usvojen je snažni moralni stav protiv igra na sreću od strane Crkve; osuđujući kockare da su pohlepni besposličari i praznovjerni bogohuli. Igre na sreću „prisilile“ su Boga da intervencijom „odluči o podjeli mnoštva“ odvajajući stvaranje bogatstva od napora rada i svodeći ga umjesto toga na nepredvidivost sreće i slučajnosti (prema Reith, 1996). U doba prosvjetiteljstva i vremenu umjerenosti i razuma, ideja o grešnoj prirodi igara na sreću zamijenjena je naglaskom na njenoj iracionalnosti te se postavilo pitanje: «Što ostaje čovjeku nakon što se dobrovoljno odrekne svoje racionalnosti? U ovoj formulaciji, kockar nije bio grešnik, ali nije bio posve ni čovjek» (Reith, 1996: 7). Do devetnaestog stoljeća ta iracionalnost kockara nije više bila toliko relevantna ukoliko je čovjek bio sposoban za rad. Industrijalizirani zapad trebao je radnu snagu a vrijeme je postalo dragocjene vrijednosti, približno novcu – a kockanje ih je oboje rasipalo te je radnik-kockar postao problematičan za organizaciju rada, s obzirom na to da je odbio priznati važnost vremena, novca i discipliniranog rada.

Pregledom povijesti možemo uvidjeti da, iako svaki period ima svoj jedinstveni odgovor na ono što smatra „problemom“, postoji povijesni kontinuitet, jer ono što tradicionalisti više ne kažnjavaju i zabranjuju na temelju iracionalnosti ili kriminalne prirode, njihovi liberalniji nasljednici pokušavaju razumjeti kao manifestaciju bolesti koja se može ili mora izliječiti. Moralistički ton prošlih vjekova zamijenjen je kliničkim; kockanje se i dalje vidi kao problem, ali sada u medicinskom, a ne etičkom smislu. Od tada kockanje se svakako promatra kao bolest ili mana, bilo u psihologiji – gdje je fokus na pojedincu – ili u sociologiji gdje se razmatra širi društveni kontekst.

Tijekom prve polovine dvadesetog stoljeća okvir za raspravu postavio je utemeljitelj psihoanalize Sigmund Freud, koji je smatrao da se kockanje koristi kao oblik samokažnjavanja i mehanizam rješavanja krivice zbog lošeg odnosa s ocem. Ova Freudova teorija postavila je temelje za opisivanje kockara u psihoanalitičkoj tradiciji kao mazohista, koji je zbog nerazriješenih sukoba iz prošlosti primoran da ponavlja beskrajni ciklus samokažnjavanja (prema Reith, 1996, str. 7-8). Prema Reith, Bergler (1970) je dalje razvijao ovu temu psihičkog mazohizma, opisujući kockara kao «neurotičara s nesvjesnom željom za gubitkom» (1996: 8).

Kako bi održao svoju psihičku ravnotežu, kockar mora igrati da bi dobio, ali uvijek na kraju izgubi. Psihoanalitička tradicija se nastavila kroz ostale radove pisaca koji su uporno prikazivali kockare kao neuravnotežene i poremećene osobe. Do kasnih 1970-ih, ovaj pristup počeo je gubiti svoju dominaciju, no, iako je terminologija evoluirala, kockar se i dalje smatra bolesnom osobom a istraživanja su se sve više fokusirala na „terapijske“ modele s ciljem „izlječenja“ te osobe. Godine 1980., Američka psihijatrijska udruga je službeno priznala kompulzivno kockanje kao mentalni poremećaj uključivši ga u treće izdanje *Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja* (DSM III) pod nazivom „patološko kockanje“. Ova promjena termina s „kompulzivni“ na „patološki“ doprinijela je procvatu različitih teorijskih perspektiva i akademskih istraživanja koja su pokušavala objasniti zašto bi netko dobrovoljno kockao do ekstremnog nivoa, konceptom naslijeđenim iz doba prosvjetiteljstva. Među njima, sociokognitivna istraživanja pokušala su objasniti patološko kockarsko ponašanje kroz prizmu iracionalnih uvjerenja kockara kao što su „iluzija kontrole“ (Langer 1975; Gadboury i Ladouceur 1988; Griffiths 1990a, 1994c, 1995), „vjerovanje u sreću“ (Wagenaar 1988; Li & Smith 1974; Oldman 1974), „pristrane procjene ishoda“ (Gilovich 1983; Gilovich & Douglas 1986) i koncept „skorog promašaja“ (Kahneman & Tversky 1982, prema Reith, 1996, str. 8-9). Svi ovi modeli prikazuju kockara kao zbunjelog pojedinca koji je izgubljen u svijetu slučajnosti i prepušten nestalnim i iracionalnim impulsima.

S obzirom na to da od dviju ranije spomenutih tradicija, dominira ova koja naglašava patološku komponentu kockanja, autorica Ruth (1996) smatra da u žaru autora koji pokušavaju „izlječiti“ kockare, možemo prepoznati puritansku figuru koja ih osuđuje s propovjedaonice, te dodaje da se nameće pitanje da li istraživači uopće smatraju da postoji normalna navika kockanja koja nije manifestacija ovisnosti ili rezultat deprivacije: «Čini se da je po njihovom mišljenju, jedino 'zdravo' kockanje ono u kojem se kockanje nikada ne prakticira» (1996: 13).

2. Definicija igra na sreću i kockanja

Kockanje se može definirati kao «neproduktivna raspodjela bogatstva, gdje je taj proces vođen djelovanjem slučaja, a sudionici ulažu nešto vrijedno, poput novca» (Reith, 1996: 1). Kockanje se općenito definira kao čin klađenja novcem ili nečim vrijednim na događaj s neizvjesnim ishodom, prvenstveno vođen željom da se dobije dodatni novac ili materijalno dobro. Ono obuhvaća razne aktivnosti; uključujući tradicionalne oblike kockanja kao što su lutrija,

sportsko klađenje i igre u kasinu, ali i novije oblike kao što je tzv. *lootbox*³ (kutije za plijen) u videoigrama i *online* kockanje. Štoviše, pojava online kockanja i kutija za plijen zamaglila je granice između tradicionalnog kockanja i igara na sreću, izazivajući zabrinutost šire javnosti zbog potencijala da posluže kao „otvarači vrata“ ka kockanju, osobito među mladom populacijom (prema Zendle i sur., 2020).

Igre na sreću, s druge strane, karakterizira ishod kojega pretežno određuju slučajni čimbenici, a ne vještina ili strategija. One uključuju igre kao što su automati, lutrija i rulet, u kojima igrači imaju malo ili nimalo kontrole nad rezultatom ishoda (prema Lelonek-Kuleta i sur., 2021). Prema Parker i Griffiths (2004), istraživanja su pokazala da igre na sreću, poput državnih lutrija, ne daju igračima nikakav uvid u njihovu vjerojatnost dobitka; dodatno naglašavajući primamljivost svojstvena tim aktivnostima unatoč slučajnosti ishoda.

Nasuprot njima, igre koje uključuju element vještine, poput pokera, uključuju i slučajno i strateško donošenje odluka, što može utjecati na percepciju igrača o racionalnom vaganju između rizika i nagrade (prema Mathieu i sur., 2017). Bitna je razlika između igra na sreću i igra vještina s obzirom na to da su studije pokazale da su pojedinci koji više vole igre na sreću skloniji upuštanju u kockanje kako bi pobjegli od osobnih negativnih emocija, dok oni koji uživaju u igrama vještine mogu biti motivirani uzbuđenjem koje im te igre pružaju (prema Mathieu i sur., 2020).

2.1. Koncept sreće i slučajnosti

Osnovna karakteristika svakog kockanja leži u faktori sreće ili slučajnosti (*eng. game of chance*), bez obzira na vrstu igre ili uređaja koji se koristi. Upravo je navedeni element neizvjesnosti, ključan za univerzalnu privlačnost kockanja i oblikovanja ponašanja kockara koji važu svoje šanse za dobitak ili gubitak. Istraživanja su pokazala da percepcija kontrole nad slučajnim događajima ima značajnu ulogu u količini upornosti osobe koja kocka s obzirom na to da mnogi igrači pokazuju kognitivne distorzije, kao što je „iluzija kontrole“ gdje vjeruju da njihove radnje mogu utjecati na slučajne ishode, što zauzvrat dovodi do kontinuiranog angažmana u kockanju unatoč inherentnoj nepredvidivosti (prema Moore i Ohtsuka, 1999). Prema Wagenaar (1988), ljudima je vrlo teško prihvatiti vjerojatnost ili slučajnu prirodu mnogih događaja, te nerado isključuju ulogu svoje vještine u ishodu događaja. Prema Wu:

³ U terminologiji videoigara, kutija za plijen je potrošni virtualni predmet koji se može iskoristiti za dobivanje nasumičnog odabira daljnjih virtualnih predmeta ili plijena.

«Dvije sveprisutne kognitivne distorzije su iluzija kontrole i zabluda kockara. Te se pristranosti mogu uočiti kod zdravih osoba, a povišene su kod osoba s poremećajem kockanja. Na primjer, korištenjem postupka razmišljanja naglas, pokazalo se da kockari pokazuju visoku razinu pogrešnih verbalizacija, koje su povezane s težinom kockanja. [...] Kroz povećani naglasak na strategiju i vještine u videoigrama, igrači mogu razviti pretjerana uvjerenja da je njihova sposobnost da prevladaju i ovladaju izazovima igre uz dovoljno vježbe, analogno 'iluziji' kontrole u uvjetima slučajnosti» (2018: 2).

Ostale studije pokazale su da pojedinci često precjenjuju svoju sposobnost da utječu na ishode u igrama na sreću. Ova pogrešna procjena posebno je izražena u igrama na automatima i u lutriji, gdje se ishodi temelje isključivo na slučajnosti, a igrači nemaju stvaran utjecaj na rezultate: «Kada procjenjuje vlastitu točnost, igrač može uključiti i one zamalo-promašaje; stoga događaji blizu željenog ishoda mogu pojačati kockarsko ponašanje» (Cantinotti i sur., 2004: 146).

Motivacija iza kockanja također je usko povezana s konceptom sreće ili slučajnosti. Mnogi se pojedinci kockaju kao oblik bijega od stvarnosti ili zbog uzbuđenja povezanog s neizvjesnošću ishoda (prema Pastwa & Imbir, 2019). Ta želja za uzbuđenjem može dovesti do sklonosti igrama koje karakterizira visoka razina slučajnosti, budući da one pružaju trenutnu povratnu informaciju i emocionalno uzbuđenje (prema Mathieu i sur., 2020). Nasuprot njima, igre koje zahtijevaju vještine mogu privući igrače koji traže drugačiju vrstu angažmana kao što su strateško razmišljanje i donošenje odluka (prema Mathieu i sur., 2017).

3. Sociološke perspektive o igrama na sreću i kockanju

3.1. Marksistička perspektiva: kockanje kao mehanizam društvene dominacije

Kritika kapitalizma njemačkog sociologa i filozofa Karla Marxa može nam poslužiti kao temeljni okvir za bolje razumijevanje načina na koji kockanje funkcionira u modernim kapitalističkim društvima zapada, gdje ono nije samo oblik zabave, već i složeni društveni fenomen isprepleten s ekonomskim strukturama i kulturnim praksama. Marx je tvrdio da kapitalizam inherentno stvara nejednakosti i društvene podjele te je naglašavao otuđenje i izrabljivanje kao svojstveno kapitalističkim društvima što možemo primijeniti u kontekstu kockanja kao društvene aktivnosti i sredstva financijskog preživljavanja radničke klase. Kockanje je, u ovome slučaju, posljedica manifestacije ekonomskih pritisaka s kojima se

suočavaju niže društvene klase. Primjerice, istraživanja pokazuju da je kockanje često prevladavajuće među pojedincima nižeg socioekonomskog statusa, kojima privlačnost potencijalnog dobitka može poslužiti kao mehanizam za suočavanje s ekonomskim poteškoćama (prema Volberg & Wray, 2007). Strukturne nejednakosti među klasama također se odražavaju i na marketing i dostupnost kockanja. Primjerice, jedno istraživanje je pokazalo da su objekti za igre na sreću često strateški smješteni u područjima s nižim prihodima, ciljajući tako na ranjivu populaciju (prema Livingstone i sur., 2017). No, prema radu (Volberg & Wray, 2007), dok će se bogati pojedinci s resursima i sredstvima s kockarskim gubitkom nositi na diskretan način, ne gubeći ugled, oni siromašniji su podložniji javnom bijesu, klevetanju i kaznenom progonu. Dalje, prihodi od kockanja nerazmjerno utječu na pojedince s nižim primanjima i možemo ih tumačiti kroz marksističku prizmu kao mehanizam društvene dominacije – jer dobit ostvarena kockanjem često doprinosi bogatstvu elite dok radnička klasa snosi najveći financijski teret gubitaka (prema Livingstone i sur., 2017). Ovakvu dinamiku klasne borbe u kojoj se interesi vladajuće klase (npr. vlasnika kasina) održavaju na račun radničke klase Volberg i Wray objašnjavaju riječima:

«Relativno siromašniji preraspodjelom bogatstva, članovi ovih grupa imaju veću vjerojatnost da će doživjeti financijske probleme kada kockaju. Kroz problematičnost kockanja, oni se sada mogu smatrati odgovornima i za svoje siromaštvo i njihove probleme s kockanjem jer oni „odabiru“ kockanje. Osim toga, postoje jaki dokazi da unatoč višim stopama problematičnog kockanja među manjinskim društvenim skupinama, manje je vjerojatno da će te iste skupine biti korisnici intervencija i programa liječenja osmišljenima da pomognu problematičnim kockarima. Kao rezultat toga, [...] imaju veću vjerojatnost da će doživjeti osobne probleme [...] i manje je vjerojatno da će dobiti bilo kakvu pomoć. Ozljede su višestruke: pogođeni su, stigmatizirani, a zatim ignorirani» (2017: 59).

Prema Marxovoj kritici, kapitalističke strukture održavaju nejednakost i održavaju *status quo* tako da drže radne klasu uključenom u potencijalno štetne aktivnosti koje im odvlače pažnju od njihovih društvenih i političkih borbi. U skladu s Marxovim pojmom otuđenja, možemo reći da se pojedinci u radničkoj klasi okreću ka kockanju kao jednim oblikom bijega od svojih opresivnih ekonomskih uvjeta. Prema jednoj studiji (Casey, 2019), kockanje služi radničkoj klasi kao aktivnost u slobodno vrijeme i istovremeno kao očajnički pokušaj da poboljšaju svoj socio-ekonomski status. Ova studija podržava Marxovu ideju da se radnička klasa često bavi aktivnostima koje se mogu činiti iracionalnim s čisto ekonomskog stajališta, ali su ona duboko ukorijenjena u njihovu društveno-ekonomsku stvarnost.

3.2. Komodifikacija slobodnog vremena i otuđenje

Kockanje se može promatrati kao normalizirana značajka modernog kapitalističkog društva koja oblikuje identitete i društvene živote, a ne kao samo puka aktivnost u slobodno vrijeme (prema Cox i sur., 2021). Ova perspektiva rezonira i s Marxovom idejom da su slobodno vrijeme i potrošnja duboko ugrađeni u kapitalističko društvo, u kojemu su čak i rekreacijske aktivnosti komodificirane⁴. Komercijalizacija kockanja, osobito u individualističkim društvima, pokazuje kako se preuzimanje rizika racionalizira i prodaje kao aktivnost u slobodno vrijeme (prema Cosgrave & Klassen, 2011). Osim toga, koncept nematerijalnog rada u postfordističkim⁵ gospodarstvima sugerira da aktivnosti u slobodno vrijeme, uključujući i kockanje, doprinose proizvodnji vrijednosti na načine koji se ne prepoznaju odmah kao rad (prema Farrugia, 2017).

Ova disolucija granica između rada i dokolice u skladu je s Marxovom analizom rada u kapitalizmu; gdje oblik nematerijalnog rada pokazuje kako se pojedinci uključuju u aktivnosti koje stvaraju ekonomsku vrijednost dok istovremeno jačaju svoje društvene identitet unutar kapitalističkog okvira. Narativom o „američkom snu“ prema kojemu pojedinci vjeruju da je uspjeh dostižan individualnim naporom ili metaforički „igrom sreće“ služi samo zamaglivanju strukturalnih nejednakosti. Štoviše, liminalnost⁶ povezana s kockanjem gdje pojedinci privremeno bježe od ograničenja svakodnevnog života, može se shvatiti kao odraz otuđenja koje se doživljava u kapitalističkim društvima (prema Egerer, 2023). Ovo stanje liminalnosti dopušta kratki odušak od zahtjeva rada, ali i pojačava ciklus potrošnje i eksploatacije koje je Marx kritizirao. Privlačnost kockanja kao oblike bijega u konačnici naglašava prožimajući utjecaj kapitalizma na individualna i kolektivna iskustva. Frustracije koje proizlaze iz ovakvih uvjeta stvaraju potrebu za upravljanjem napetosti putem eskapističkih aktivnosti kao što je kockanje, a dopuštanjem izlaza sigurnosnih ventila, potencijalno revolucionarna energija odvraća se od političkih aktivnosti, a izrabljivani radnik, koliko god povremeno kockao, ima kreiran osjećaj lažne svijesti. Na ovaj način, ako se može malo zabaviti i uzbuditi kockanjem,

⁴ Komodifikacijom se nečemu što nije imalo ekonomsku vrijednost pridaje određena tržišna vrijednost, pa se tako ljudska tijela, kulturna obilježja, jezik ili identitet pretvaraju u potrošačku robu.

⁵ Postfordizam je ekonomski i organizacijski model koji se odlikuje fleksibilnom proizvodnjom, diverzifikacijom proizvoda, decentralizacijom rada i većim naglaskom na usluge i globalizaciju, kao odgovor na ograničenja masovne proizvodnje fordizma.

⁶ rubni prostor u kojemu se prelaze okviri društvenih struktura i privremeno dokidaju društvene norme i vrijednosti

on neće svoju životnu situaciju smatrati potpuno beznadnom. I tako kocka može zauzeti svoje mjesto, uz religiju i sport, kao opijat za mase (prema Frey, 1984).

3.3. Funkcionalistička perspektiva: kockanje kao mehanizam sigurnosnog ventila

Funkcionalistička sociološka perspektiva nam može pružiti sveobuhvatni okvir za analizu kockanja kao višestranog društvenog fenomena i naglasiti različite uloge koje kockanje ima u životima pojedinaca i u društvu općenito, referirajući se na već navedeni bijeg od stvarnosti, društvenu interakciju i odraz društvenih normi. S kulturološkog stajališta, od pamtivijeka kod ljudi postoje zahtjevi za rutinom, predvidljivošću i kontrolom, dok s druge strane, postoji i pritisak da se eksperimentira, riskira i uzme sudbina u svoje ruke. No, u svakodnevnom životu, rijetko tko si može „priuštiti“ da riskira, i zato mnogi ljudi traže aktivnosti koje će im predstavljati zamjenu za nedostatak uzbuđenja te neutralizirati društveno uspostavljenu dominaciju reda. Kockanje je jedna od takvih aktivnosti koja ispunjava osobne potrebe i pridonosi društvenoj stabilnosti potiskujući potencijalne napetosti što funkcionalistička perspektiva naglašava ističući smanjenje napetosti proizašle iz kulturnih i strukturnih nesuglasica koje vode u anomiju i otuđenje.

Velika studija francuskog etnologa i psihoanalitičara Georgesa Devereuxa iz 1949. godine – i dalje jedna od najvažnijih društvenih analiza kockanja – odbacuje patološke i individualne poglede na kockanje u korist pristupa koji prepoznaje kontinuirano prisustvo ove aktivnosti. Iako kockanje može izazvati negativne reakcije, biti nezakonito i imati potencijalno razorne društvene posljedice, ono ipak, tvrdi Devereux, zadovoljava neke društvene potrebe, posebice upravljanjem napetosti (prema Frey, 1984). Uistinu, središnja tema većine funkcionalističkih analiza kockanja u središte stavlja da ono djeluje kao „sigurnosni ventil“ koji preusmjerava osjećaje neprijateljstva na zamjenske objekte ili služi kao kanal za katarzično oslobođenje. Na taj način, kockanje postaje mehanizam za ublažavanje napetosti na društveno prihvatljiv, iako ne uvijek legalan način. No, primat je stavljen da se ono mora odvijati na društveno propisane načine, unutar kontroliranih i segregiranih okruženja – što ćemo dalje argumentirati da više nije istina. Kapitalistički sustav ima ugrađene frustracije i naglašava vrijednosti poput reda, kontrole, rutine, specijalizacije i emocionalne neutralnosti, i ne uspijevaju u njemu svi naći uspjeh ili blagostanje. Primjerice, može se reći da kockanje omogućuje pojedincima da se

upuste u aktivnosti koje su u suprotnosti s racionalnošću i restrikcijama svakodnevnog života, da im daje uzbuđenje, osjećaj natjecanja i rješavanja problema, što rijetko mogu naći na radnom mjestu ili u rutini svakodnevice. Možemo ići toliko daleko i nazvati čin kockanja kao oblikom simboličkog protesta. Međutim taj protest nije stvaran, ne ugrožava sustav nego mu zapravo i služi jer jača etičke i ekonomske vrijednosti *statusa quo*. No, može ga se nazvati kontra običajem koji može koegzistirati s dominantnim običajima u društvu bez izazivanja neravnoteže (prema Frey, 1984, str. 109-111).

U kontekstu funkcionalizma, kockanje ima nekoliko društvenih funkcija; društveno povezivanje, ekonomsku aktivnost i jačanje kulturnih vrijednosti. Prema Egereru i sur. (2020), kockanje se može shvatiti kao društvena aktivnost koja jača osjećaj zajedništva i pripadnosti jer društveni kontekst oblikuje tko sudjeluje, kako se ono percipira i kako ga društvo regulira. Ovo je dodatno potkrijepljeno istraživanjima koja pokazuju da je sudjelovanje u kockanju često motivirano potrebom za društvenom interakcijom i povezivanjem s drugima (prema Zhai i sur., 2023). Dodatno, neka istraživanja su pokazala da društveni faktori, poput podrške roditelja i utjecaj vršnjaka igraju ključnu ulogu u oblikovanju kockarskog ponašanja među adolescentima:

«Varijable društvenog povezivanja, za koje se pretpostavlja da nameću neformalnu kontrolu koja štiti od problematičnog kockanja, su roditeljska kontrola, roditeljska podrška i vezanost za školu. Varijable socijalnog učenja obuhvaćaju učenje za ili protiv kockanja i uključuju roditeljsko kockanje, vršnjačko kockanje i roditeljska socijalizacija upravljanja novcem, što može usaditi veće razumijevanje za odgođene troškove umjesto traženja trenutnog zadovoljstva u kockanju» (Cheung, 2003: 13).

Kockanje također odražava društvene norme oko preuzimanje rizika i financijskog ponašanja:

«[...] Problematično kockanje se u velikoj mjeri može smatrati samoproizvedenim društvenim problemom, jer se komercijalno kockanje temelji na političkim i menadžerskim odlukama o liberalizaciji kockanja, i zato što konzumacija proizvoda za kockanje uključuje slobodu izbora. To je refleksivan⁷ stav prema nuspojavama komercijalnog kockanja koje kockanje čini dijelom društva rizika [...] kao i na 'odraz' u smislu svijesti... » (Kingma, 2013: 4).

Nadalje, kockanje preispituje društvene hijerarhije promjenom ekonomskog statusa pojedinaca što dovodi do izazivanja tradicionalnih normi povezanih s bogatstvom i uspjehom:

⁷ « [...] u Beckovoj teoriji, 'refleksivnost' se odnosi na reakciju na posljedice prijašnjih odluka, u našem slučaju odluka koje se tiču liberalizacije i iskorištavanja kockanja [...] » (Kingma, 2013: 4).

«[...] Iznenađne fluktuacije u prosperitetu svojstvene kockarskim igrama zaprijetile su poretku društvene hijerarhije pretvarajući siromašne pojedince u bogate ili obrnuto, poništavajući društvene razlike i potkopavajući ekonomsku produktivnost na način koji je zabrinjavao one koji su imali najviše za izgubiti dok su se pokazali izuzetno privlačnima za one koji imaju sve što mogu dobiti. Kao skupina koja je bila najviše predana ideološkim temeljima protestantske radne etike, buržoazija je također bila klasa koja se najžešće protivila svim oblicima kockanja i bila je pokretačka snaga iza niza zakonodavnih pokušaja da se ograniči i zabrani igranje igara na sreću, posebno među nižim socioekonomskim skupinama» (Reith, 2007: 34).

3.5. Robert Merton: anomija, alijenacija i donošenje odluka

Logično proširenje funkcionalnog pristupa možemo naći u primjeni tri manje razvijenih teorija kockarskog ponašanja; u anomiji, otuđenju i donošenju odluka. Ove teorije naglašavaju kako kockanje pruža ljudima priliku za osobni uspjeh, eksperimentiranje i izražavanje koje im inače nije dostupno u tradicionalnom ekonomskom sistemu. Prema Mertonovoj teoriji anomije, kapitalističko društvo stvara pritisak na ljude da budu uspješni, ali im i ne osigurava jednaku dostupnost sredstava da uspjeh i postignu. Posljedično, pojedinci pribjegavaju društveno neodobrenim metodama, poput ilegalnih aktivnosti, kako bi postigli svoje ciljeve.

Kockanje, iako često nezakonito, postaje sredstvo za ublažavanje frustracija zbog neostvarenih društvenih očekivanja, osobito među nižim i radničkim klasama. Nastavljajući na teoriju otuđenja, istraživanja su sugerirala da su osobe koje osjećaju najviše frustracija na poslu – sklonije kockanju. Ovaj fenomen povezan je s osjećajem nemogućnosti i nedostatkom autonomije na radnom mjestu, dok kockanje prekida monotoniju i otuđenje industrijskog kapitalizma (prema Frey, 1984: 11). Što je niži status zaposlenja, to je vjerojatnije da je čovjeku uskraćeno samoizražavanje i veća je vjerojatnost da će kockasti. Prema Freyu: «Regulirano zapošljavanje odražava osnovno stanje industrijskog kapitalizma, i kao takvo obično je otuđujuće. Kockanje prekida stegu ovog otuđenja dopuštajući ponašanje koje zadovoljava uzbuđenje i samozadovoljstvo (1984: 111).

Dalje, teorija američkog sociologa Roberta Mertona o napetosti tvrdi da društvene strukture mogu stvoriti pritiske koji navode pojedince da se uključe u devijantna ponašanja kada nisu u mogućnosti postići kulturološki odobrene ciljeve legitimnim sredstvima (prema Bernhard & Preston, 2004). U kontekstu kockanja, pojedinci se mogu okrenuti kockanju kao alternativnom

načinu postizanju financijskog uspjeha, osobito kad smatraju da su tradicionalni putevi, poput obrazovanja ili stabilnog zaposlenja, blokirani ili nedostižni. Štoviše, igrači mogu potpuno zamijeniti konvencionalno zapošljavanje s kockanjem:

«[...] Kada se primijeni na kockanje, teorija prilagodbe (LaPlante i Shaffer 2007.) kaže da dok početna povećanja izloženosti mjestima kockanja dovode do povećanja stopa problematičnog kockanja, populacija će se na kraju prilagoditi i daljnje negativne posljedice neće biti nadolazeće usprkos povećanoj izloženosti, to može djelovati različitim mehanizmima, uključujući smanjenje učinaka novosti, razvoj intervencija i reakciju na povećanje štetnih posljedica [...]» (Welte, i sur., 2014: 710).

Ideja Mertona o „normativnom ponašanju“ može se primijeniti kako bi razumjeli na koji način društvene norme utječu na ponašanja pojedinaca. Norme diktiraju što se smatra prihvatljivim ili poželjnim unutar određenog društva, a te norme mogu biti oblikovane utjecajem vršnjaka i kulturnim stavovima prema kockanju. Primjerice, jedno istraživanje je pokazalo da studenti često precjenjuju prevalenciju⁸ kockanja među svojim vršnjacima, što zauzvrat zapravo i dovodi do povećane učestalosti kockanja (prema Neighbors i sur., 2017). Ovo istraživanje pokazalo je kako deskriptivne norme – percepcija o tome koliko je kockanje uobičajeno u nečijem društvenom krugu – mogu natjerati pojedince da se uključe u kockarska ponašanja koja bi inače mogli izbjegavati. Prema Savolainen i sur. (2018), mladi koji se poistovjećuju s kockarskim vršnjacima dok istovremeno osjećaju težinu društvenih očekivanja da uspiju akademski ili profesionalno, mogu normalizirati kockarsko ponašanje što dovodi do povećanog sudjelovanja. Ova dvojnost društvenih očekivanja može stvoriti složenu međuigru u kojoj se pojedinci kreću između društvenih normi i osobnih težnji što često rezultira kockanjem kao sredstvom istraživanja identiteta ili dobivanjem društvenog prihvaćanja:

4. Erving Goffman: teorija o akciji

Većina teorija o kojima smo raspravljali temeljile su se na klasnim razmatranjima fokusirajući se na životne potrebe niže ili radničke klase. Ove teorije, proučavale su kockanje na makro-razini, analizirajući šire strukturne i kulturne trendove koji bi mogli poticati kockarsko ponašanje. Međutim, postoji i drugi skup teorija, one na mikro-razini, koje naglašavaju ulogu interakcije u sudjelovanju u aktivnostima preuzimanja rizika. Erving Goffman, istaknuti američki sociolog i teoretičar u ovom području, bio je zainteresiran za proučavanje privremenih

⁸ oznaka ukupnog broja slučajeva koji postoje u populaciji u određenom trenutku ili razdoblju

interakcija u prirodnim okruženjima s posebnim naglaskom na svjesno traženje rizika ili „akcije“.

Akciju definiramo kao aktivnost u kojoj «pojedinaac svjesno preuzima posljedične šanse koje se percipiraju kao neizbježne» (Frey, 1984: 113). Drugim riječima, akcija je pojam koji se odnosi na dobrovoljne aktivnosti koje možemo naći u komercijaliziranim natjecateljskim ili rizičnim sportovima, na karnevalima, u kuglani i sl. Ove aktivnosti su značajne jer uključuju mogućnost dobitka ili gubitka nečega vrijednoga. U zapadnoj i američkoj kulturi, traženje rizika ili „akcije“ se jako cijeni, jer se smatra da one otkrivaju istinski karakter pojedinca. Kockanje, kao arhetip akcije, omogućava ljudima da pokažu hrabrost, integritet ili prisebnost u stresnim situacijama. Goffman naglašava da kockanje nudi rijetku priliku za izražavanje osobnog karaktera čega u modernom društvu često i nedostaje. Dalje, Goffman uvodi koncept „fokusirane grupe“ koja se odnosi na «skup osoba zadubljenih u zajednički tijek aktivnosti i koji se odnose jedni prema drugima u smislu tog tijeka» (Frey, 1984: 14). Ovaj koncept, možemo primijeniti na kockanje kao zajedničku aktivnost, poput pokera ili kockanja. „Susret“ je temeljna jedinica za fokusiranu interakciju, u kojoj su sudionici u bliskoj interakciji licem u lice, koncentrirani na jedan zadatak, a smjer interakcije ovisi o predviđenoj situaciji (prema Frey, 1984). Primjer susreta ili fokusirane interakcijske grupe možemo naći u razgovorima oko stola za kockanje, u društvenim igrama ili u pokeru.

4.1. Teorija o samopredstavljanju

«Jedna od privlačnosti kockanja jest prilika da sebi i drugima predstavimo željeni identitet. Stoga, razmatranje kockanja kao vrste predstavljanja može doprinijeti našem razumijevanju kako i zašto ljudi kockaju» (Holtgraves, 1988: 78).

Prva pretpostavka, socijalnoj psihologiji i sociologiji, jest da se s pomoću teorije o samopredstavljanju mogu objasniti različiti aspekti društvenog ponašanja, iliti, akcije imaju društveno značenje koje utječe na dojmove i sliku jednih aktera o drugima.

„Drugim riječima, postoji konsenzus o implikacijama određenih radnji na identitet. Možda još važnije, akcije nose društveno značenje koje utječu na način na koji akter gleda na sebe“ (Holtgraves, 1988: 79).

Druga je pretpostavka da svi društveni akteri na svjestan ili nesvjestan način pokušavaju kontrolirati sliku koju projiciraju u stvarnim ili zamišljenim društvenim interakcijama. Iako te implikacije mogu biti dvosmislene i imati više značenja, mnoge akcije imaju zajednički normativni okvir u svezi s povezanim implikacijama identiteta. Drugim riječima, ljudi mogu prilagoditi svoje akcije kako bi mijenjali slike koje projiciraju (prema Schlenker, 1980, prema Holtgraves, 1988).

Samopredstavljanje može biti motivacija za kockanje u tolikoj mjeri jer ono može implicirati poželjan identitet. Primjerice, kockanje može imati pozitivne i negativne implikacije ovisno o njegovom kulturnom značenju nekom društvu. Dok neka društva na kockanje gledaju kao na devijantnu i destruktivnu aktivnost, u američkim društvima ono nije aktivnost koja će se negativno odraziti na igrača ili imati isključivo negativne implikacije s obzirom na to da se ono može gledati kao akcija preuzimanja rizika, a u američkoj se kulturi preuzimanje rizika (npr. financijska ulaganja) pozitivno nagrađuju (prema Brown, 1965, prema Holtgraves, 1988). Također, postoji velika varijabilnost u načinu na koji pojedinac pristupa kockanju. Osoba koja odluči kockati ima – u skladu s dostupnim resursima – različite mogućnosti kako se baviti tom aktivnošću. Odabir mjesta (npr. kasino, kartaška dvorana, trkačka staza i sl.), ili unutar mjesta (npr. automat, poker, blackjack i sl.), kao i izbor veličine uloga i stil klađenja, trajanja igre, način interakcije tijekom kockanja, reakcija na dobitke i gubitke, samo su neki od tih izbora. U okviru teorije, ti izbori mogu se smatrati kao doprinos nečijem identitetu (prema Alexander & Knight, 1971, prema Holtgraves, 1988).

4.2. Holtgraves studija: 4 osobine kockara

Može se reći da kao što se netko kladi na novac, on se može kladiti i na svoj karakter. Goffman primjećuje da: «u trenucima akcije pojedinac ima priliku pokazati sebi, a ponekad i drugima, svoj stil ponašanja kada su ulogi visoki. Karakter je na kocki; jedna jedina dobra predstava može se uzeti kao reprezentativna, dok lošu nije lako opravdati ili ponoviti» (Holtgraves, 1988: 82). Preliminarni dokazi studije (Holtgraves, 1981) podržavaju ove ideje. U studiji, ispitanici su ocjenjivali kockara na temelju osobinu u situaciji kockanja. Rezultati su pokazali četiri glavne osobine: *kompetentnost*, *samopouzdanje*, *kontrolu* i *društvenost*. Studija je pokazala da čak i odabir igara u kasinu mogu imati implikacije na projicirani identitet igrača. Primjerice, „pametni“ igrači često preferiraju igre s boljim koeficijentima, ne samo zbog mogućeg dobitka,

već i zbog imidža kojega žele ostaviti. Složenije igre signaliziraju vještinu, dok poker kao društvena igra omogućava igraču da pokažu *društvenost* karaktera pred drugima. Dodatno, i stil kladenja može izražavati nečiji karakter. Primjerice, povećanje uloga tijekom pobjedničkog niza može se smatrati pokazateljem *kompetentnosti*.

4.3. Racionalizacija gubitaka

Ishod kladenja također igra ulogu, jer pobjeda ne znači samo financijski dobitak, već i pozitivan odraz na samopredstavljanje, dok poraz može ukazivati na manjak *kompetentnosti*, bez obzira na to što su ishodi često slučajni. Pobjede u kockanju omogućavaju pojedincima da sebe i druge vide u pozitivnom svjetlu, međutim, zbog prirode kockanja, većina ljudi češće gubi nego što pobjeđuje. Gubici bi, prema tome, trebali dovesti do negativnih implikacija, poništavajući sve pozitivne dojmove stečene pobjedom. No, to se tako nužno ne odvija (prema Holtgraves, 1981, 84-86). Prvenstveno, gubitak ne mora nužno rezultirati negativnom ocjenom jer igrači mogu pokazati svoj „karakter“ čak i kada gube, a gubitak uz gracioznost i stil, može se smatrati pozitivnim djelovanjem (prema Goffman, 1967, prema Holtgraves, 1981). Također, prihvaćanje gubitka bez žaljenja omogućuje igraču da ispadne *kompetentna* osoba u skladu s neformalnim pravilima kockanja (prema Zola, 1963, prema Holtgraves, 1981). Drugo, kontinuirani gubici mogu implicirati da si kockar može priuštiti gubitak, što može sugerirati da je osoba bogata i da se ne brine o novcu. Treće, u kockari se mogu zaštititi od negativnih implikacija gubitaka pozivajući se na „lošu sreću“ kao uobičajenim i prihvaćenim objašnjenjem gubitka, koji je izvan njihove kontrole (prema Rosecrance, 1986, prema Holtgraves, 1981). Dodatno, kockari koriste strategije samo-hendikepiranja kako bi izbjegli negativne implikacije koje bi proizašle iz neuspjeha. Primjerice, Jones i Berglas (1978) sugeriraju da se alkohol može koristiti kao izgovor za neuspjeh, ali i kao sredstvo za povećanje pozitivnih povratnih implikacija u slučaju uspjeha. Takva strategija može biti posebno korisna u kockanju, gdje se alkohol često konzumira (prema Holtgraves, 1981). Naposljetku, postoji sebična pristranost pripisivanja zasluga uspjeha na sebe, a za neuspjehe su odgovorni vanjski faktori, kao što je sreća (prema Baumgardner i sur., 1986, prema Holtgraves 1981). Sve ove karakteristike omogućuju pojedincima očuvanje pozitivnog imidža unatoč gubicima; kao sredstvo samopredstavljanja, kockanje se može smatrati sigurnom okladom, pozitivne ocjene dolaze s pobjedom, a negativne ocjene se mogu izbjeći ili minimizirati.

5. Socijalni i demografski utjecaji na kockanje: uloga statusa, rase i spola

Prema Reithu (1999) i Rosecranceu (1988), kockanje je među višim klasama – bilo da se radi o klađenju na utrke konja, kasino igrama, nekretninama ili dionicama – dugo bilo tolerirano u zapadnim društvima, dok je s druge strane, sve do druge polovice dvadesetog stoljeća, među srednjom klasom bilo uglavnom obeshrabrivano. Rosecrance je još davno tvrdio da bi ubrzana legalizacija kockanja dovela do porasta sudjelovanja srednje klase s obzirom na njezinu veličinu i utjecaj u američkom društvu; što bi zauzvrat proširilo komercijalno kockanje diljem Sjedinjenih Američkih Država. Rezultati nacionalnih studija o kockanju provedenih u Sjedinjenim Državama potvrđuju ta predviđanja (Gerstein i sur., 1999; Kallick i sur., 1976; Welte, Barnes, Wiczorek, Tidwell, & Parker, 2002, prema Volberg & Wray, 2007). Iako je značajno društveno prihvaćanje kockanja bilo prisutno mnogo prije nego li je većina Amerikanaca imalo pristup legalnom kockanju, sudjelovanje se povećalo s porastom dostupnosti. Prema jednoj anketi (Gallup Organisation) iz 1950. godine, 57% američke populacije ikada je kockalo (prema Volberg & Wray, 2007). Dalje, pokazalo se da taj trend raste nakon istraživanja iz 1975. godine, kada je čak 68% američke populacije otkrilo da je kockalo barem jednom u životu (prema Kallick i sur., 1976, prema Volberg & Wray, 2007). Nadalje, nacionalno istraživanje iz 1998. godine otkrilo je da je 86% američke populacije ikada kockalo (prema Gerstein i sur., 1999, prema Volberg & Wray, 2007).

5.2. Spol

Mnogi oblici kockanja povijesno su povezani s klasom, ali su također i rodno obilježeni. Kockanje, na mnogo načina simbolizira preuzimanje rizika, s obzirom na to da je dugo bilo ilegalno, ali je isto tako bilo jedan od načina na koji su mladići pokazivali svoje vještine i znanje pod pritiskom i stjecali ugled među vršnjacima (Bloch, 1951; Fisher, 1995; Hayano, 1982; Hinter, 1971.; McCumber, 1996.; Mumpower, 1995.; Rosecrance, 1985, prema Volberg & Wray, 2007). Muškarci su skloniji privatnim okladama, klađenju na konjske utrke, sportske događaje ili klađenju na burzi. Također, mnogo su skloniji klađenju na borbe pijetlova i pasa (Evans, Gauthier, & Forsyth, 1998; Geertz, 1973; Volberg & Vales, 2002) dok je bingo jedina vrsta kockanja kojoj su žene skloniji nego muškarci (prema Volberg & Wray, 2007). Hing i Breen (2001), tvrde da širok raspon vrste kockanja koji se smatraju prikladnima za muškarce, koegzistiraju s društveno prihvaćenim pogledima na muškarce kao osobe koje preuzimaju rizik. Suprotno tome, žene u zapadnim kulturama često su percipirane i stavljene u uloge skrbnica i njegovateljica što ne koegzistira s povoljnim karakteristikama uspješnog kockara

(Volberg & Wray, 2007). Žene često koriste kockanje kao strategiju za suočavanje s negativnim emocijama, kako bi ispunile svoje živote, osjetile sreću ili nadoknadile godine provedene u ulozi roditelja (prema Gavriel-Fried, 2024).

5.3. Rasa

Iako su spol i dob najjači demografski prediktori sudjelovanja u kockanju, etnička pripadnost također igra važnu ulogu. Welte i suradnici (2002), otkrili su da Afroamerikanci imaju znatno nižu stopu sudjelovanja od bijelaca u privatnim vrstama klađenja (npr. kartanje, kocka, klađenje na sport). Međutim, ustanovili su da imaju znatno veću stopu uključenosti u svakoj kategoriji kockanja osim dobrotvornog kockanja i binga (prema Volberg & Wray, 2007). Tjedno sudjelovanje u kockanju najviše je među Afroamerikancima dok je doživotno sudjelovanje znatno veće kod bijelaca (prema Gerstein i sur., 1999, prema Volberg & Wray, 2007).

Proširujući temu, razlozi i motivi za kockanjem uvelike se razlikuju ovisno o spolu i etničkoj pripadnosti. Primjerice, jedno istraživanje (1998) je pokazalo da su muškarci skloniji kockanju nego žene; dok je 29% Afroamerikanaca muškaraca i 21% bijelih muškaraca kockalo na tjednoj bazi, samo 17% Afroamerikanki i 11% bijelih žene je kockalo (Gerstein i sur., 1999, prema Volberg & Wray, 2007). Latinoamerikanci su izjavili da češće kockaju radi druženja, dok su Afroamerikanci češće od bijelaca navodili da kockaju kako bi zaradili novac. Istraživanje je pokazalo da se 29% Latinoamerikanaca, 49% Afroamerikanaca i 58% bijelaca suzdržava od kockanja iz moralnih razloga, dok se 72% Afroamerikanaca, 67% bijelaca i 54% Latinoamerikanaca suzdržava iz financijskih razloga. Ovi podaci sugeriraju da Latinoamerikanci kockanje doživljavaju više kao društvenu aktivnost, dok ga Afroamerikanci vide kao financijsku priliku (Volberg i sur., 1999, prema Volberg & Wray, 2007).

5.3. Status

Prema Oliveru i Shapiru (1995), Afroamerikanci imaju u prosjeku osam puta manje bogatstvo od bijelih Amerikanaca s istim prihodima (prema Volberg & Wray, 2007). Promjene 1980-ih u trendu poreznih olakšica za bogate i smanjivanje socijalne pomoći uvelike su utjecale na imovinsku nejednakost među klasama. Ovaj preokret doveo je do situacije u kojoj su državne vlade sve više prihvaćale legalizirano kockanje kao izvor poreznih prihoda što je rezultiralo smanjenjem poreza na imovinu, ali i smanjenjem ulaganja u javne usluge i obrazovanje – što je najviše pogodilo najsiromašnije slojeve društva. Dalje, deregulacija bankarskog i financijskog sektora u Sjedinjenim Američkim Državama dovela je do širenja potrošačkih kredita među onima koji su se prethodno smatrali kreditno nepodobnima. Ova financijska

transformacija društva omogućila je normalizaciju zaduživanja – koja je nekada bila percipirana kao moralno neprihvatljiva – što je, možemo reći, imalo posljedice i na normalizaciju kockarskog zaduživanja. Kada je u pitanju problematično kockanje, Volberg & Wray (2007) smatraju da je veća prevalencija ovog problema među manjinskim skupinama, fundamentalno neodvojiva od povijesne i suvremene nejednakosti u bogatstvu i mogućnosti dobivanja kredita, te zaključuju da će se pripadnici etničkih manjina češće oslanjati na kockanje u usporedbi s bijelcima srednje i više klase kako bi stekli bogatstvo. Važno je napomenuti da pripadnici manjinskih skupina imaju znatno manje financijskih resursa, što znači da su posljedice problematičnog kockanja za njih ozbiljnije, a rješenja teže dostupna.

6. Utjecaj i uloga državne legalizacije i reguliranja kockanja na društvo i pojedinca

Kockanje možemo promatrati kao složeni društveni fenomen duboko isprepletenog kulturnim, ekonomskim i političkim čimbenicima. U idućem poglavlju istražiti ćemo različite društvene utjecaje koji su oblikovali današnje stanje kockanja, s posebnim naglaskom na ulogu države i utjecaj kojega je legalizacija kockanja imala na čovjeka i društvo. Legalizacija nije samo proširila doseg i pristup kockanja već ga je i potpuno normalizirala unutar društva, dok su vlade sve više mijenjale regulacije kako bi iskoristile njegov potencijalni prihod bez brige kako će se društveni krajolik oko tih odluka transformirati.

6.1. Uloga države u regulaciji kockanja

Godine 1976., na početku vala legalizacije kockanja, samo trinaest američkih saveznih država imalo je lutriju, dok su jedino Nevada i New York odobrile izvanstazno klađenje, a kasina nisu postojala izvan Nevade (prema Volberg & Wray, 2007). Od tada industrija kockanja doživljava ogroman rast; od 1975. do 1998. godine kockanje postaje legalno u gotovo svim savezним državama osim u saveznoj državi Utah i Havaji. U tom periodu prihod od legalnog kockanja u Sjedinjenim Državama raste za gotovo 1800%, s 3 milijarde dolara 1975. godine na 58 milijardi dolara 1999. godine (Christiansen, 2000; Kallick, Suits, Dielman i Hybels, 1976, prema Volberg & Wray, 2007). Prema Christiansenu (1999), danas Amerikanci troše više na legalno kockanje nego na kino ulaznice, glazbu, tematske parkove, sport i videoigre zajedno (prema Volberg & Wray, 2007). No, kako je došlo do vrhovitih prihoda od kockanja s obzirom na dugu povijest moralnog osuđivanja, kaznenih progona i represije?

Veliki dio ekonomske i političke inicijative za legalizaciju lutrije tijekom 1970-ih i 1980-ih poteklo je iz nevoljkosti državnih zakonodavaca da povećaju poreze. Kako bi kockanje učinili prihvatljivijim svojim biračima, sredstva od novih legalnih oblika kockanja često su se namjenjivala za specifične svrhe kao što su obrazovanje, porezne olakšice na imovinu i usluge za starije osobe (Clotfelter & Cook, 1989; Nilbert, 2000, prema Volberg & Wray, 2007). Legalizacija kasina bila je potaknuta dolaskom Zakona o regulaciji igara na sreću 1988. godine i ekonomskom recesijom u državama Srednjeg zapada (Dombrink & Thompson, 1990; Eadington, 1998, prema Volberg & Wray, 2007). Drugi važan faktor bila je i promjena vlasništva nad kockarnicama iz „sumnjivih mafijaških“ ruku u ruke javnih korporacija. Primjerice, tijekom 1950-ih i 1960-ih kockanje je bilo povezano s organiziranim kriminalom, međutim, industrija kockanja u Nevadi se nakon tog razdoblja rekonstruirala pomoću sofisticiranih promotivnih kampanja. Tijekom 1960-ih i 1970-ih, ulaskom uglednih korporativnih investitora u kasino industriju ona se transformirala u legitimno o komercijalno poduzeće (Findlay, 1986, prema Volberg & Wray, 2007). Volberg i suradnici (1999), primjetili su kako se ovaj fenomen rasta industrije odvio na štetu starijih industrija poput dobrotvornog kockanja (prema Volberg & Wray, 2007). Potreba države za prihodima oduvijek je bila prisutna, ali neki povijesni trenuci - kao što je bio slučaj u 1980-ima kada je savezni proračun bio značajno smanjen - donose posebne pritiske. Legalizacija kockanja u tom periodu bila je potaknuta obećanjima o poreznim prihodima i gospodarskom razvoju, što je u doba proračunskih rezova i ekonomskih promjena, bilo vrlo privlačno državnim i lokalnim vlastima diljem zemlje. Kako bi prevladali negativne stereotipe o kockanju, organizatori i zakonodavci promovirali su kockanje kao „racionalno ponašanje“ a cijelu industriju kao benignu poslovnu instituciju (Castellani, 2000, prema Volberg & Wray, 2007). Na početku dvadesetprvog stoljeća, ekonomski imperativi i dalje su gurali vlade ka širenju legalnog kockanja.

6.2. Stanje društva nakon legalizacije kockanja

U proteklih 50 godina, uz proširenje dostupnosti kockarnica i lutrija, još jedna značajna promjena u američkom pristupu kockanja, bilo je premještanje kockanja iz specifičnih lokacija u različita društvena okruženja koja ranije nisu bila povezana s tom aktivnošću, poput barova, kafića, restorana, hotela i trgovina (National Gambling Impact Study Commission, 1999, prema Volberg & Wray, 2007). Ova ekspanzija još se i naziva „*McGambling*“ (Goodman, 1995), a rezultirala je time da kockanje postaje sveprisutno u mnogim društvenim kontekstima što ga je dodatno normaliziralo (prema Volberg & Wray, 2007). Paralelno s tim širenje, kockanje se sve više preseljava na Internet, omogućujući ljudima pristup casino igrama,

sportskom klađenju i lutriji iz svojih domova diljem svijeta. Istovremeno, razvoj novih tehnologija kockanja, omogućilo je inovativne oblike poput mobilnog klađenja, bezgotovinskog plaćanja na automatima u kasinu te instalacija višenamjenskih bankomata (prema Volberg & Wray, 2007).

Širenje legaliziranog kockanja izaziva zabrinutost za općenito zdravlje društva. Studije su pokazale da je povećana dostupnost prilika za kockanje povezana s višim stopama problema kockanja (Cox i sur., 2005). Primjerice, uočeno je da su adolescenti posebno osjetljivi, te da legalizacija može dovesti do povećane izloženosti i sudjelovanja među mladima što može poremetiti njihov obrazovni i društveni razvoj (Calado i sur., 2016). Štoviše, može se reći da su društveni troškovi povezani s ovisnošću o kockanju veliki. Pojedinci koji pate od poremećaja povezanih s kockanjem često doživljavaju niz negativnih posljedica; uključujući financijske poteškoće, pravne probleme i zategnute personalne odnose:

«...Previše vremena i novca potrošenog na kockanje može dovesti do pravnih problema, problema u obitelji i odnosima te gubitka posla. Problemi mentalnog zdravlja, kao što su depresija i tjeskoba, štetna uporaba alkohola, nasilno ponašanje, pa čak i samoubojstvo su dodatne posljedice; Podaci nacionalnog registra iz Švedske pokazali su 15-struko povećanje smrtnosti od samoubojstava kod pojedinaca koji su dobili dijagnozu poremećaja kockanja u sustavu zdravstvene skrbi» (Hofmarcher i sur., 2020: 2).

Ovi problemi mogu dodatno opteretiti sustave zdravstvene skrbi i socijalne službe, zahtijevajući sveobuhvatnu podršku i strategije liječenja za rješavanje posljedica štete kockanja.

Jedna od najvećih posljedica legalizacije kockanja je svakako utjecaj na stopu kriminala unutar neke zajednice. Mnogi autori tvrde da kockanje može dovesti do porasta kaznenih djela kao što su prijevare i krađe, jer pojedinci pokušavaju financirati svoje problematične navike. Jedna značajna studija, istražila je odnos između problematičnog kockanja i kriminalnih aktivnosti unutar kanadskog zatvora. Sprovedeni su intervjui sa zatvorenicima kako bi se procijenilo jesu li njihovi problemi s kockanjem doveli do kriminalnog ponašanja ili obrnuto. Nalazi su otkrili da su mnogi sudionici prijavili počinjenje zločina izravno kako bi financirali svoje kockanje ili otplatili kockarske dugove. Ova studija naglašava izravnu vezu između ovisnosti o kockanju i kriminalnog ponašanja, ilustrirajući kako financijski očaj može natjerati pojedince da se uključe u nezakonite aktivnosti:

«U većini slučajeva, kazneno djelo je počinjeno radi financiranja kockanja ili plaćanja dugova od kockanja (npr. izgubio bi novac od najamnine na kockanje, a zatim bi počinio zločin kako bi ga vratio, pljačkom ili prodajom droge)... »(Turner i sur., 2012: 446)

Istraživanje provedeno u Finskoj isto potvrđuje ove nalaze ukazujući da financijske poteškoće koje proizlaze iz kockanja mogu dovesti do imovinskih zločina. Studija je koristila podatke iz informacijskog sustava finske nacionalne policije i otkrila da je veća vjerojatnost da će pojedinci s problemima kockanja počiniti imovinska kaznena djela, poput krađe, kao način dobivanja novca za kockanje:

«Obično je jedina svrha zločina bila nastavak kockanja, a ukradeni novac zapravo nije korišten za plaćanje financijskih dugova – u 61,5% imovinskih zločina koji su ovdje proučavani, kockanje je izravno potrošilo sav ukradeni novac... »(Lind i sur., 2015: 117).

6.3 Stanje pojedinaca nakon legalizacije kockanja

Kockanje može preuzeti kontrolu nad osobnošću pojedinca na sličan način kao što to radi alkoholizam – stvarajući emocionalnu napetost i dovodeći do zanemarivanja osnovnih životnih potreba. Ovisnici o kockanju često gube osjećaj za disciplinu i red, zanemaruju prehranu, spavanje i osobni izgled. Dodatno, često žive u stalnoj neizvjesnosti, posvećujući mnogo vremena planirajući strategije za klađenje ili razvijanju specifičnih mehanizama za suočavanje s napetošću – poput hvalisanja o svojim dobitcima ili žaljenju zbog gubitaka. Njihova sklonost riskiranju i važna ukorijenjena obveza plaćanja kockarskih dugova održavaju samu bit kockanja, osiguravajući da se igra nastavlja s potrebnom dozom neizvjesnosti koja sama po sebi zna biti ovisna. Oni koji su skloni problematičnoj razini kockanja često doživljavaju povećanu razinu tjeskobe i depresija. Dodatno, istraživanja su pokazala da patološki kockari pokazuju veće stope komorbidnih mentalnih poremećaja, uključujući i ovisnost o drogama (prema Andrade & Petry, 2011). Kockanje može poslužiti i kao maladaptivni mehanizam suočavanja za pojedince koji nemaju zdrave mehanizme za suočavanje sa stresom ili emocionalnim problemima. Istraživanja su pokazala da takve osobe često koriste kockanje kao način bijega od emocija koje percipiraju kao negativne što može dovesti do ciklusa emocionalne disregulacije i ironično do povećanog kockanja (prema Calado i sur., 2017). Ovakvo oslanjanje na kockanje za emocionalno olakšanje može promijeniti čovjekovu osobnost čineći ga, kao što smo već naveli, sklonijem anksioznosti, depresiji i socijalnom povlačenju. Kako postaju sve više etablirani u svojim navikama kockanja, njihova

sposobnost da se nose sa stresorima na zdrave načine se smanjuje, što dovodi do daljnjih promjena osobnosti koje karakterizira povećana emocionalna nestabilnost.

Dalje, problemi s kockanjem često dovode i do zategnutih odnosa s obitelji i prijateljima budući da kockari često daju prednost kockanju nad društvenim interakcijama i osobnim odgovornostima u svakodnevnom životu. Jedna studija istaknula je da su žene posebno pogođene utjecajem izolacije i smanjenom društvenom potporom kao posljedicom kockanja (prema Teeters i sur., 2013). Osim toga, stigma koja okružuje kockanje svakako može odvratiti pojedince da potraže pomoć, dodatno pogoršavajući njihovu društvenu izolaciju (prema Molina i sur., 2023). No, i financijske posljedice kockanja mogu biti razorne za njihov osobni život. Jedno istraživanje je pokazalo da se financijski problemi kockara često mogu proširiti izvan njega utječući na obitelj i njegovu zajednicu (prema Muggleton i sur., 2021). Dodatno, Muggleton (2021) je ustvrdio da je veća vjerojatnost da će osobe s poremećajem u kockanju doživjeti financijske poteškoće koje ih mogu dovesti do beskućništva ili oslanjanja na socijalnu pomoć.

Nadalje, jedna od najznačajnijih promjena u kockarskoj osobnosti je povećanje impulzivnosti. Pojedinci koji kockaju često pokazuju smanjenju sposobnost da dožive odgođeno zadovoljstvo, što može dovesti do nepromišljenih odluka i kompulzivnog kockanja. Studija Ciccarella i suradnika (2019), naglašava odnos između žudnje, odugovlačenje ugone i kockanja, sugerirajući da je upravo ta nemogućnost toleriranja odgode zadovoljstva značajni prediktor postojanja kockarskog ponašanja.

7. Kockanje u Hrvatskoj

Generalni trend porasta broja ovisnika o kockanju primjećen je još od osamdesetih godina prošlog stoljeća, dok se u Hrvatskoj prati unazad petnaestak godina. Ovaj porast može se pripisati sve većoj ponudi i dostupnosti različitih oblika kockanja, uključujući legalizaciju različitih modaliteta. Poseban porast popularnosti bilježi e-kockanje ili internetsko kockanje, koje je izrazito pristupačno. Gotovo svaki drugi stanovnik Hrvatske stariji od 15 godina sudjeluje u nekom obliku klasične lutrije, dok svaki treći sudjeluje u nagradnim igrama povezanim s kupovinom određenih proizvoda (Zoričić, 2009, prema Kraljević, 2022). Najčešće kockanje počinje u adolescenciji, a prosječna dob problematičnih kockara je 16,5 godina (Tomašić i sur., 2021), dok neka istraživanja pokazuju da je početak kockanja u dobi od

14 godina (Pérez-Albéniz i sur., 2021, prema Kraljević, 2022). Muškarci obično počinju kockati ranije nego žene, pri čemu su adolescentni kockari većinom muškog spola, dok žene češće razvijaju ovisnost u srednjoj životnoj dobi. Također postoje razlike između spolova u vrstama igara na sreću; muškarci preferiraju kartaške igre, sportsko klađenje i konjske utrke, dok su kod žena popularniji automati i bingo (Jukić i sur., 2014, prema Kraljević, 2022). U adolescentskoj populaciji posebno je izražena popularnost internetskog klađenja i kockanja, budući da su odrasli u digitalnom okruženju, a Internet im omogućuje lakši pristup kockanju koje je u toj dobi ilegalno.

7.1. Istraživanja u Hrvatskoj

Jedno od prvih važnih istraživanja u Hrvatskoj koje se bavi temom igara na sreću provela je tvrtka ZIT CEMA 1986. godine za potrebe tvrtke Hrvatska lutrija. U istraživanju su analizirane navike i učestalost igranja igara na sreću, kao i motivi igrača. Rezultati su pokazali da je oko 39% Jugoslavena sudjelovalo u nekoj od igara, s time da su muškarci igrali više (46%) u odnosu na žene (31%). Najčešće igrana igra bio je Loto, a motivacija igrača najčešće je bila „nada u dobitak“ – što je navelo oko 75% sudionika. Institut za društvena istraživanja (IDIS) je 1988. – 1989. godine potvrdio ove rezultate, naglasivši da nema značajnih razlika u društvenom statusu između opće populacije i igrača (prema Marić, 2018). U proteklom desetljeću, provedeno je nekoliko istraživanja o igrama na sreću u Hrvatskoj. Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar 2012. godine otkrio je da je 67% populacije u dobi od 15 do 64 godine barem jednom igralo igru na sreću, s većom zastupljenošću među muškarcima (72,9%) nego ženama (61,2%). Najčešće igrane igre su loto (14,6%), kladioničke igre (13,9%), i bingo (13,1%). Kladioničke igre su bile značajno popularnije među muškarcima (23,9%) nego ženama (4,0%). Također, u urbanim sredinama zabilježena je veća učestalost igranja igara na sreću (Tkalić i Miletić, 2012, prema Marić, 2018). Pejnović Franelić (2013) je u svojoj disertaciji istraživao sklonost prema kockanju među studentima Sveučilišta u Zagrebu, otkrivši da se 55,5% studenata kladi, pri čemu su muškarci (70,8%) znatno zastupljeniji od žena (42,2%). Većina se kladila u sportskim kladionicama (44,4%) i kasinima (16,1%), pri čemu su muškarci češće posjećivali ova mjesta nego žene. Glavni motiv za kockanje bio je zarada, posebno kod muškaraca (33,1%), dok su žene kao motive navodile izazov i dosadu (prema Marić, 2018). Ricijaš i suradnici (2016) istraživali su kockanje među mladima i otkrili da je

73% ispitanika barem jednom sudjelovalo u nekoj kockarskoj igri, s većom učestalošću među ženama (79,4%) nego muškarcima (66,2%). Najčešće su igrane igre bile srećke (46,8%) i sportsko klađenje (40,7%). Muškarci su češće igrali igre s visokim adiktivnim potencijalom, dok su žene preferirale igre s manjim rizikom. Autori ističu povećanu dostupnost kockarskih mjesta u Hrvatskoj, s 4.099 uplatnih mjesta u 2016. godini, uključujući 15 kasina i 234 automat klubova (Ibid.). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2016), prosječna godišnja potrošnja na igre na sreću po kućanstvu iznosila je 170 kuna (prema Marić, 2018).

7.2. Zakon o igrama na sreću

Novi Zakon o igrama na sreću u Hrvatskoj, predložen u 2024. godini, donosi strože mjere s ciljem smanjenja ovisnosti o kockanju. Jedna od ključnih novosti je uvođenje registra samoisključenih igrača, koji će voditi Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Ovaj registar omogućit će osobama koje pate od ovisnosti o kockanju da se same isključe iz sudjelovanja u igrama na sreću kod svih priređivača. Također, zakon predviđa stroža pravila za oglašavanje igara na sreću, s posebnim naglaskom na zaštitu mlađih osoba i sprječavanje razvoja ovisnosti. Digitalno oglašavanje bit će posebno regulirano, s ciljem smanjenja utjecaja na mlade, koji su posebno ranjivi na ovakve vrste sadržaja (vlada.gov.hr, HIA). Ovaj zakon je dio šire strategije Hrvatske vlade za borbu protiv ovisnosti, uključujući i ovisnost o kockanju, što pokazuje rastuću zabrinutost zbog širenja igara na sreću, posebno u digitalnom okruženju.

Ovaj novi Zakon o igrama na sreću, iako predstavlja napredak u regulaciji kockanja u Hrvatskoj, ostavlja otvorena neka problematična područja. I dalje je dozvoljeno oglašavanje igara na sreću na televiziji i radiju u vrijeme sportskih događaja, što posebno pogađa mlađu populaciju. Stručnjaci upozoravaju na nedostatne mjere za zaštitu maloljetnika i ovisnika, kritizirajući zadržavanje kladomata u kafićima. Također, izazov ostaje regulacija online kockanja, koja bilježi značajan rast.

Zaključak

Kockanje je društveno duboko ukorijenjeno kao oblik zabave, a kulturni elementi ga samo dodatno podupiru dok zakonodavne mjere i drugi oblici društvene kontrole često nailaze na otpor jer se ona doživljava kao narušavanje osobnih sloboda. Kao rezultat, kockanje je postalo široko rasprostranjeno i društveno prihvaćeno, a to je dovelo do njegovih dezorganizirajućih učinaka na pojedinca i zajednicu.

Pokušaji kontrole kockanja često su neučinkoviti upravo zbog te ukorijenjenosti kojega ima u društvenim običajima, što rezultira time da su zakonodavne mjere djelomične i neefikasne. Takve mjere zapravo potiču ilegalne oblike kockanja, stvarajući prostor za nezakonitu i korumpiranu kontrolu što pak dovodi do dodatnih pokušaja regulacije, koja je teško održiva, što ponovno vodi do daljnje korupcije i na kraju do pritiska javnosti za potpuno legalizaciju svih oblika kockanja koje je moguća prijetnja cijelom društvu, što ponovno stvara potrebu za djelomičnom kontrolom i tako se ciklus ponavlja. Mnogi autori tvrde da smo upravo u toj fazi ciklusa.

Namjera ovoga rada bilo je jasno prikazati kockanje kao kompleksan društveni fenomen koji reflektira šire društvene, ekonomske i kulturne dinamike. Kako bih unaprijedila razumijevanje i tretiranje problema kockanja, smatram ključnim smanjenje prebačene odgovornosti sa samih pojedinaca koji kockaju. Trenutna društvena istraživanja i politike prečesto postavljaju teret na pojedinca, promatrajući problem kockanja isključivo kroz prizmu osobne odgovornosti ili psihološki prediktora. To znači da pozivam da se uperi prst u društvo i državu, koji kroz različite politike, zakonodavne mjere i kulturne norme imaju ključnu ulogu u oblikovanju ponašanja pojedinca. Država, kroz regulaciju kockanja i dostupnost kockarskih usluga, ali i kroz nedovoljno razvijene programe prevencije i rehabilitacije, snosi značajnu odgovornost za socijalne posljedice koje kockanje ima na pojedinca i svaku njegovu individualnu zajednicu koje u konačnici sačinjavaju cijelo društvo. Dodatno, današnja istraživanja često pate od fragmentacije i nedostatka interdisciplinarnе suradnje što rezultira uskim fokusom koji ne obuhvaća sve aspekte ovog fenomena.

Kako bi se bolje razumjele složene veze između kockanja i društvenih čimbenika, potrebno je razviti integrirane metodološke pristupe koji će omogućiti cjelovitiji uvid u ovu problematiku.

Kao što je Giddens istaknuo: „Društveno istraživanje mora biti dovoljno široko da obuhvati sve važne dimenzije društvenih fenomena, ali i dovoljno specifično da otkrije ključne uzroke i posljedice“ – drugim riječima, osobno smatram da buduća istraživanja trebaju obuhvatiti ne samo psihološke i individualne aspekte, već i strukturalne faktore poput ekonomske nejednakosti, kulturnih normi i utjecaja državnih politika. U konačnici, društvena istraživanja kockanja trebaju biti usmjerena na razvoj preventivnih mjera i politika koje će minimizirati štetne učinke kockanja, dok istovremeno priznaju i adresiraju njegove društvene korijene. Samo kroz takav pristup možemo se nadati učinkovitom smanjenju problema povezanih s kockanjem u suvremenom društvu, promičući pritom pravednije društvo u kojem odgovornost nije jednostrano prebačena na one najranjivije.

Literatura

Internetske stranice:

1. *apolonsko-dionizijsko*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 25.8.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/apolonsko-dionizijsko> .
2. HIA. (2024). *U novom Zakonu predložene strože odredbe Zakona o igrama na sreću - treba utjecati na smanjenje ovisnosti o kockanju, to jest hazarderstvu*. Dostupno na: <https://www.hia.com.hr/hrvatska/politika/item/40015-u-novom-zakonu-predlozene-stroze-odredbe-zakona-o-igrاما-na-srecu-treba-utjecati-na-smanjenje-ovisnosti-o-kockanju-to-jest-hazarderstvu> Pristupljeno 04.09.2024.
3. *komodifikacija*. Struna (2024) [online] <http://struna.ihjj.hr/naziv/komodifikacija/25312/> Pristupljeno 25.8.2024.
4. *liminalnost*. Struna (2024) [online] <http://struna.ihjj.hr/naziv/liminalnost/24707/> Pristupljeno 25.8.2024.
5. *loot box*. Wikipedia (2024) [online] https://en.wikipedia.org/wiki/Loot_box Pristupljeno 25.8.2024.
6. *post-fordism*. Wikipedia (2024) [online] <https://en.wikipedia.org/wiki/Post-Fordism> Pristupljeno 25.8.2024.
7. *prevalencija*. Hrvatski jezični portal (2024) [online] https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eVdhWRk%3D Pristupljeno 25.8.2024.
8. Vlada Republike Hrvatske. (2024). *Izmjenama i dopunama Zakona o igrama na sreću primjerenije će se regulirati taj sektor*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/izmjenama-i-dopunama-zakona-o-igrاما-na-srecu-primjerenije-ce-se-regulirati-taj-sektor/42710> Pristupljeno 04.09.2024.

Internetski izvori:

1. **Andrade, L. F. and Petry, N. M. (2011)**. Delay and probability discounting in pathological gamblers with and without a history of substance use problems. *Psychopharmacology*, 219(2), str. 491-499. <https://doi.org/10.1007/s00213-011-2508-9>
2. **Bernhard, B. J. and Preston, F. W. (2004)**. On the shoulders of Merton. *American Behavioral Scientist*, 47(11), str. 1395-1405. <https://doi.org/10.1177/0002764204265340>
3. **Calado, F., Alexandre, J., & Griffiths, M. D. (2016)**. Prevalence of adolescent problem gambling: a systematic review of recent research. *Journal of Gambling Studies*, 33(2), str. 397-424. <https://doi.org/10.1007/s10899-016-9627-5>
4. **Calado, F., Alexandre, J., & Griffiths, M. D. (2017)**. How coping styles, cognitive distortions, and attachment predict problem gambling among adolescents and young adults.

Journal of Behavioral Addictions, 6(4), str. .648-657.
<https://doi.org/10.1556/2006.6.2017.068>

5. **Cantinotti, M., Ladouceur, R., & Jacques, C. (2004).** Sports betting: can gamblers beat randomness? *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), str. .143-147.
<https://doi.org/10.1037/0893-164x.18.2.143>
6. **Casey, E. (2019).** Gambling, status anxiety and inter-generational social mobility: findings from the mass observation archive. *Sociology*, 54(2), str. .380-396.
<https://doi.org/10.1177/0038038519874981>
7. **Cheung, N. W. T. (2013).** Social strain, self-control, and juvenile gambling pathology. *Youth & Society*, 48(1), str. .77-100. <https://doi.org/10.1177/0044118x13477869>
8. **Ciccarelli, M., Cosenza, M., D'Olimpio, F., Griffiths, M., & Nigro, G. (2019).** An experimental investigation of the role of delay discounting and craving in gambling chasing behavior. *Addictive Behaviors*, 93, str. .250-256.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2019.02.002>
9. **Cox, B. J., Yu, N., Affi, T. O., & Ladouceur, R. (2005).** A national survey of gambling problems in Canada. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 50(4), str. .213-217.
<https://doi.org/10.1177/070674370505000404>
10. **Egerer, M., Marionneau, V., & Virtanen, M. (2020).** How Luhmann's systems theory can inform gambling studies. *Critical Gambling Studies*, 1(1), str. .12-22.
<https://doi.org/10.29173/cgs39>
11. **Farrugia, D. (2017).** Youthfulness and immaterial labour in the new economy. *The Sociological Review*, 66(3), str. .511-526. <https://doi.org/10.1177/0038026117731657>
12. **Frey, J. H. (1984).** Gambling: A Sociological Review. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 474, str. .107-121.
<http://www.jstor.org/stable/1044368>
13. **Gavriel-Fried, B., Vana, N., Mestre-Bach, G., Granero, R., Fernández-Aranda, F., & Jiménez-Murcia, S. (2024).** Differences in gambling disorder recovery capital toolkits in mothers versus childless women. *American Journal of Orthopsychiatry*, 94(2), str. .113-126.
14. **Hofmarcher, T., Romild, U., Spångberg, J., Persson, U., & Håkansson, A. (2020).** The societal costs of problem gambling in Sweden. *BMC Public Health*, 20(1).
<https://doi.org/10.1186/s12889-020-10008-9>
15. **Holtgraves, Thomas. (1988).** Gambling as self-presentation. *Journal of Gambling Behavior*, 4(2), str. .78-91. <https://doi.org/10.1007/BF01020104>

16. Kingma, S. (2013). Paradoxes of risk management: social responsibility and self-exclusion in Dutch casinos. *Culture and Organization*, 21(1), str. .1-22. <https://doi.org/10.1080/14759551.2013.795152>
17. Kraljević, I. (2022). 'Patološko kockanje', Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:105:236106>
18. Lelonek-Kuleta, B., Bartczuk, R. P., Tovar, M., Costes, J., & Benoît, E. (2021). Experiencing a significant win and its socio-demographic and motivational predictors: a comparative analysis between pure-chance gamblers from Poland and France. <https://doi.org/10.31234/osf.io/dxf7b>
19. Lind, K., Kääriäinen, J., & Kuostr. amäki, S. (2015). From problem gambling to crime? Findings from the Finnish National Police Information System. *Journal of Gambling Issues*, (30), str. .98. <https://doi.org/10.4309/jgi.2015.30.10>
20. Livingstone, C., Adams, P., Cassidy, R., Markham, F., Reith, G., Rintoul, A., Schül, N. D., Woolley, R. and Young, M. (2018). On gambling research, social science and the consequences of commercial gambling. *International Gambling Studies*, 18(1), str. .56-68. <https://doi.org/10.1080/14459795.2017.1377748>
21. Marić, L. (2018). 'Žene i kockanje- Društveni kontekst i osobno iskustvo', Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:659444>
22. Massaro, D. W. (1990). [Review of Paradoxes of Gambling Behavior, by W. A. Wagenaar]. *The American Journal of Psychology*, 103(2), str. .290-297. <https://doi.org/10.2307/1423150>
23. Mathieu, S., Barrault, S., Brunault, P., & Varescon, I. (2017). Gambling motives: do they explain cognitive distortions in male poker gamblers? *Journal of Gambling Studies*, 34(1), str. .133-145. <https://doi.org/10.1007/s10899-017-9700-8>
24. Mathieu, S., Barrault, S., Brunault, P., & Varescon, I. (2020). The role of gambling type on gambling motives, cognitive distortions, and gambling severity in gamblers recruited online. *Plos One*, 15(10), e0238978. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0238978>
25. Moore, S. and Ohtsuka, K. (1999). Beliefs about control over gambling among young people, and their relation to problem gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 13(4), str. .339-347. <https://doi.org/10.1037/0893-164x.13.4.339>
26. Molina, A., Robert-Segarra, A., Martín-Herrero, J., Sánchez-Iglesias, I., Galdós, J., & Fernández-Mora, K. (2023). Regulating gambling use through the overton window: from an addictive behavior to a social and epidemiological problem. *International Journal of*

Environmental Research and Public Health, 20(8), str. .5481.
<https://doi.org/10.3390/ijerph20085481>

- 27. Muggleton, N., Parpart, P., Newall, P., Leake, D., Gathergood, J., & Stewart, N. (2021).** The association between gambling and financial, social and health outcomes in big financial data. *Nature Human Behaviour*, 5(3), str. .319-326.
<https://doi.org/10.1038/s41562-020-01045-w>
- 28. Schüll, N. D. (2014).** *Addiction by design: machine gambling in Las Vegas*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400834658>
- 29. Turner, N. E. (2011).** Volatility, house edge and prize structure of gambling games. *Journal of Gambling Studies*, 27(4), str. .607-623. <https://doi.org/10.1007/s10899-010-9237-1>